

dainų rinkiniai, kuriuos įvertino vokiečių romantikai“. Tai nebuvo rinkiniai, o tik aname traktate paskelbtos trys lietuvių liaudies dainos.

P. 347. J. G. Herderis 1764–1769 m. gyveno ir dirbo Rygoje, todėl „kuris lankėsi Rygoje“ čia netiktų.

P. 425. „Lietuvių leksikografijai svarbiausias yra akademinis žodynas, pradėtas K. Būgos 1941 metais“ – K. Būga mirė 1924 m.

P. 397. C. McCluskey'o Bazelio fragmentu sudominti baltistai dirbo ne Pensilvanijos universitete.

P. 455. „bendradarbiaudami su A. Slupski“. Turėtų būti su A. Slupski (Annemarie Slupski).

Bibliografiją reikėtų papildyti Audronės Kaukienės darbais. Čia ne autoriaus ar vertėjo kaltė, kai prie akademinės Latvių kalbos gramatikos („Mūsdieniu latviešu literārās valodas gramatika“) nurodoma: E. Sokols. Žmonės, nežinantys anų laikų situacijos, gali pagalvoti, kad E. Sokols yra buvęs latvių kalbininkas. Latviškai me vertime prie E. Sokols prirašoma *sastād*. (sudarytojas)? Ar ne laikas prie šio veikalo nurodyti Rudolfo Grabio pavardę? Juk ir pačioje gramatikoje, tiesa, labai jau smulkiu šriftu, pažymėta: „Viss darbs izstrādāts R. G r a b j a vadībā“.

Įdomu, kad gana skirtingas yra lietuviškas ir latviškas P. U. Dinio veikalo vertimas. H. Zabulis stengėsi kiek įmanoma laikytis originalo. Dacē Meierē⁴ pagrindinį dėmesį skyrė latviško sakinio sklandumui, kur įmanoma vengė sudėtingesnių konstrukcijų, tarptautinių žodžių. Latviško knygos leidimo tam tikras trūkumas, kad jame nėra pavardžių registro. Kažkodėl dingio ir „a Lourdes, (bir-) Reina“ („Skiriu Lourdes“).

Lietuviškas ir latviškas P. U. Dinio knygos vertimas ne tik gražiai praturtins lietuvių ir latvių lingvistinę literatūrą, tai kartu ir savotiška „mažųjų kalbų“ atstovų padėka didelės tautos atstovui, didelę dalį gražiausių savo gyvenimo metų atidavusiam šių kalbų mokslui ir jomis kalbančių žmonių istorijai bei kultūrai.

Algirdas Sabaliauskas

⁴ Pjetro Umberto D i n i, Baltu valodas, no itāliešu valodas tulkojusi Dace Meiere, Rīga, Jāņa Rozes apgāds, 2000, 575 (mokslinis konsultantas prof. habil. dr. Pēteris Vanags).

Балто-славянские исследования 1998–1999, XIV, Сборник научных трудов, Москва, Индрик, 2000, 400.

Rusų baltistų ir Rusijos baltistikos kelias nėra lengvas. Nors paprastai ir laikoma viena „baltistinių“ šalių, Rusija formaliai negali pasigirti dideliais šios srities laimėjimais. XX amžiaus antrojoje pusėje visoje Rusijoje nebuvo nė vienos baltų kalbų arba baltų filologijos katedros. Baltų kalbos nebuvo dėstomos, o jeigu ir buvo – tik fakultatyviai. Sovietiniais laikais tokia padėtis buvo „suprantama“ dėl politinių priežasčių, bet dabar ji yra visiškai nepagrįsta, ir mums telieka konstatuoti liūdną oficialios rusų baltistikos atsilikimą nuo kitų šalių baltistinių disciplinų. Svarbūs ir didžiai vertinami rusų baltistų laimėjimai atspindi ne oficialios baltistikos lygį, o atskirų mokslininkų entuziastų asmeninę iniciatyvą. Štai ką rašo apie baltistinių studijų esmę ir jų suvokimą Rusijoje vienas toks baltistas entuziastas Vladimiras Toporovas P. U. Dinio knygos „Baltų kalbos“ vertimo į rusų kalbą pratarmėje (spausdinama):

„За полтораста (примерно) лет научной балтистики в России мы в целом (а исключения, кажется, немногочисленны) не удосужились взглянуть на наших ближайших в пространстве, времени, языке и родстве соседей, поинтересоваться их жизнью, сделать шаг навстречу им. Наша нелюбознательность не только национальный и государственный просчет, не только упущение, но и грех, о котором, кажется, большинство и не помнит и даже не догадывается. И это составляет проблему... К сожалению, официальная политика России по отношению к балтийским странам и в послесоветское десятилетие может быть квалифицирована самым мягким образом как близорукая и несостоятельная. Те, кто имеет профессиональное отношение к изучению творческого наследия балтийских народов – от языка до культуры, – просто люди доброй воли сознают, что необходим существенный перелом и в официальной политике России, и в общественном сознании.“

Vienas faktorių, kuris neleido rusų baltistikai išvis išnykti, buvo „pusiau legali“ Mokslų

akademijos Slavistikos (anksčiau – Slavistikos ir balkanistikos) instituto veikla. „Pusiau le-gali“ todėl, kad grynai baltų kalbų ir kultūros tyrimai (ypač Slavistikos institute) buvo neįmanomi ir juos reikėjo kaip nors, kad ir iš dalies, užmaskuoti. Taip ir atsirado „diploma-tiškas“ terminas *balto-slavjanskij*, o kartu su juo ir leidinys „Balto-slavjanskie issledovani-ja“ (toliau – BSI; pirmą kartą jis pasirodė 1974 m., paskui nuo 1981 m. išeidavo palyginti reguliariai; anksčiau išleisti dar du panašūs rin-kiniai – „Balto-slavjanskij sbornik“, 1972, ir „Balto-slavjanskie etnojazykovye kontakty“, 1980). Terminas „baltų-slavų“ buvo, viena ver-tus, pagrįstas ir moksliniu atžvilgiu gerai su-vokiamas (baltų-slavų vienybė, sąjunga, kalba; baltų ir slavų kalbų kontaktai ir t. t.), o, kita vertus, pateisino mokslinio leidinio atsiradi-mą Slavistikos instituto iščiose (apie BSI istori-ją žr. BSI 1988–1996 ir mano šio rinkinio re-cenziją, – Res Balticae, III, 1997).

Recenzuojamasis BSI tomas skirtas vieno šios serijos įkūrėjų, jos dabartinio atsakomojo redaktorius, žymaus indoeuropeisto Viačesla-vo Ivanovo septyniasdešimtmečiui. Būtent to-dėl tomas pradedamas jubiliejiniu šio rusų mokslininko veiklos pristatymu (Юбилейное).

Pirmoji didelė teminė BSI 1998–1999 da-lis tik netiesiogiai susijusi su baltistika, nors baltų kalbų medžiaga panaudojama plačiai. Viena vertus, tai bendrajai indoeuropeistikai ir/arba etimologijai skirti darbai, kita vertus, grynai slavistikos problematiką nagrinėjantys straipsniai. Pirmajame poskyryje (p. 8–82) pa-skelbti L. Kurkinos (*Славянские термины подсечногo земледелия на индоевропейском фоне*), Ž. Varbot (*Слав. *pǐlьnъ(jь)*) ir V. Dybo (*Из балто-славянской акцентологии. Про-блема закона Фортулатова и поправка к закону Ф. де Соссюра*) straipsniai, antrajame (p. 83–143) – S. Nikolajevo (*Рефлексы пра-славянских тонов в восточнославянских язы-ках*), A. Рыко (*Семантическое распределение окончаний 3-го лица презенса в северо-запад-ных русских говорах*) ir M. Tolstajos (*Форма плюсквамперфекта в украинских закарпат-ских говорах; место вспомогательного глаго-ла в предложении*) darbai. Iš visų aukščiau mi-nėtų straipsnių tik fundamentaliame V. Dybo

darbe baltų (lietuvių, žemaičių, aukštaičių) me-džiaga proporcingai lyginama su slavų kalbų duomenimis. Kituose rašiniuose aiškiai matyti slavų kalbinės medžiagos „pirmenybė“. V. Dy-bo baltų akcentologijos sistemos kruopštaus ty-rimo rezultatas – mėginimas papildyti ir „per-formuluoti“ F. de Saussure'o dėsni lietuvių kal-bos atžvilgiu, plg. p. 75: „Закон де Соссюра должен быть переформулирован следу-ющим образом: ударение с краткостного или циркумфлектированного слога перено-силось на непосредственно следующий аку-тированный слог, если оба слога имели одинаковую акцентуационную валентность, и на конечный акутированный слог, неза-висимо от его валентности. Последним до-бавлением литовский закон де Соссюра, мо-жет быть, отличался от славянского“.

Tik vienas recenzuojamo BSI numerio straipsnis yra skirtas latvistikai, o tiksliau – lat-galistikai. Tai – A. Breidako apžvalga „Латгаль-ский литературный язык“ (p. 144–154). Nors autoriaus pateikiami duomenys palyginti gerai žinomi, reikia pripažinti, kad toks sisteminis po-žiūris į latgaliečių kalbos raidą, periodizaciją, padėtį ir statusą („kalba ar tarmė?“) bei jos vaidmens kultūriniam gyvenime interpretaci-ją yra labai naudingas.

Du tyrimus galima sąlygiškai pavadinti li-tuanistiniais. Turimas omenyje etimologinio po-būdžio W. Smoczyński'o straipsnis „Litewskie wyrazy typu *iñdas*, *āpstas* oraz typu *saĩndas*“ (p. 155–174) ir J. F. Levino pastabos „On the Representation of Lithuanian Morphology“ (p. 175–188). Šiose pastabose gal ir nerasime naujų atradimų, bet gausime schematinę mor-fologinės medžiagos apibendrinimą akcentolo-gijos pamatu.

Tradiciškai „stiprus“ yra mitologinis BSI skyrius, pradedamas a. a. N. Vėliaus publika-cija „О семантике припева *lado* в литовских сутартинес“ (p. 189–196). Straipsnis buvo pra-dėtas rašyti (bet, rodos, nebaigtas) 1979 m. – tada ir pateko į BSI redakciją. Dabar šitos N. Vė-liaus pastabos buvo surastos BSI archyvuose ir paskelbtos. Įdomi yra straipsnyje pateikta vi-duramžių mitologinių šaltinių analizė (ypač M. Strykovskio pasažas apie dievą Lado – *Dzi-dzis Lado*).

Jauna rusų baltistė M. Zavjalova siūlo skaitytojui savo publikaciją „Модель мира в литовских заговорах „от змеи“ (сопоставительный анализ)“ (p. 197–238). Tai ne pirmas autorės darbas šia tema: jis tęsia ir gilina tam tikras išvadas, kurias randame jos 1999 m. argintoje disertacijoje „Балто-славянский заговорный текст; лингвистический анализ и картина мира (На материале литовских и белорусских лечебных заговоров)“. Be gausaus tautosakinės medžiagos citavimo, straipsnio priede Zavjalova skelbia ir du įdomius teminius „tezaurus“: „Pasaulio modelis lietuvių užkalbėjimuose nuo gyvatės“ ir „Pasaulio modelis rusų užkalbėjimuose nuo gyvatės“.

Mitologijai yra skirta ir V. Toporovo studija „К реконструкции балто-славянского мифологического образа Земли-Матери – *Zemjā & Mātē (*Mati)*“ (p. 239–371), užimanti trečdalį viso rinkinio. Įvadiniai šio straipsnio samprotavimai buvo paskelbti atskirai žurnale *Studia mythologica Slavica*, I, 1998, p. 29–34 („Некоторые вопросы изучения славянской мифологии“), o šią temą liečiantys duomenys – *Res Balticae*, IV, 1998, 159–193 (*Балтийские данные к реконструкции балто-славянского образа земли-матери – Zemjā & Mātē*). Rusų mokslininko darbe surinkti viduramžių šaltinių ir senesnės (bei šiuolaikinės) tautosakos fragmentai, kuriuose kalbama apie Žemės garbiniumą baltų ir slavų pagoniškosiose tradicijose. Visa šita turtinga medžiaga leidžia autoriui rekonstruoti baltų-slavų mit(olog)inę porą **Zem-pat-/ *Zem-matē*, plg. lie. **Žemėpatis / Žemė-motina*. Nepamirština, kad pastaruoju metu tą pačią temą nagrinėjo ir R. Eckertas. Toporovo studija tokia išsami ir detali, kad galėtų būti išleista atskira knyguote.

Mitologiniam (arba etnografiniam) BSI skyriui tam tikra prasme priklauso ir S. Ryžakovo parašyta E. Usačovaitės knygos („Lietuvių liaudies ornamentai. Valstiečių baldų puošybos ir simbolikos bruožai“) recenzija (p. 390–392).

Archeologijai skirtas V. Kulakovo straipsnis „Интерпретация „курганных“ погребений эстиев I–III вв. н. э.“ (p. 372–389, su iliustracijomis).

Paskutiniame rinkinio skyriuje „In memoriam“ atsisveikinama su trimis mus neseniai

palikusiais baltistais: su latviu Konstantinu Karuliu (1915–1997), lenku Jerzy’u Ochmański’u (1933–1996) ir baltarusiu Adamu Suprunu (1928–1999).

Pagal turinį rinkinį būtų galima pavadinti ne „Baltų-slavų tyrinėjimai“, o „Baltų, slavų ir baltų-slavų tyrinėjimai“. Iš tikrųjų S. Nikolajev, A. Ryko, M. Tolstajos straipsniai liečia slavistikos problemas, tuo tarpu A. Breidako, W. Smoczyński’o, J. F. Levino ir N. Vėliaus darbai skirti baltistinei tematikai. L. Kurkinos ir Ž. Varbot tyrimai susiję su slavų kalbine problematika indoeuropiečių fone ir su etimologija. Grynai baltų-slavų santykiams skirti yra tik V. Dybo, M. Zavjalovos ir V. Toporovo darbai. Tai, žinoma, jokių būdu ne priekaištas, bet realios padėties, apie kurią jau rašyta recenzijos pradžioje, logiškas atspindys: Rusijoje stipriai jaučiamas baltistų deficitas. Nepaisant to, džiugu matyti, kad šalia tokių baltistikos bei slavistikos „patriarchų“ kaip V. Ivanovas, V. Toporovas, V. Dybo pradeda aktyviai dirbti ir gabi jaunų baltistų karta. Visų pirma turiu galvoje peterburgietį A. Andronovą ir maskvietę M. Zavjalovą, ne tik aktyviai dalyvaujančius moksliniame gyvenime, bet ir organizuojančius (padedančius organizuoti) – kiekvienas savo mieste – vaisingą baltistinę veiklą (konferencijas, tezių ir rinkinių leidimą, baltų kalbų dėstymą). Iš paskutinių tokių mokslinių renginių čia verta paminėti Lietuvos Respublikos pasiuntinybės Rusijoje surengtą konferenciją „Balty v drevnosti i srednevekov’e: jazyki, istorija, kul’tura“, Maskva, 2000 m. gruodžio 11–12 d. (organizacinis komitetas: J. Budraitis, E. Nazarova, M. Zavjalova, A. Andronov, K. Čistjakov).

Negalima nepastebėti, kaip į BSI po truputį „skverbiasi“ ir kitos kalbos (šįkart – lenkų ir anglų) – anksčiau BSI buvo tradiciškai tik „rusiškas“ leidinys. Tai – „naujų laikų“ ženklas, džiuginantis ir teigiamas, nes taip prestižiniame Rusijos mokslų akademijos leidinyje galės dalyvauti daugiau mokslininkų iš įvairių šalių.

Į du paskutinius BSI tomus norisi pažiūrėti kaip į seno ir ištikimo, bet kuriam laikui kažkur dingusio draugo atsiradimą: su nostalgiais jausmais ir su viltimi. Su nostalgija ir

su šviesiu liūdesiu, nes šitas leidinys tam tikra prasme jau priklauso istorijai (skaudu matyti, kaip didėja nekrologų skyrius); su viltimi, nes jis priklauso ir ateičiai ir turi, be abejo, daug viliojančių perspektyvų. Lieka tik palinkėti sėkmės pačiam BSI ir jo autoriams bei redaktoriams.

Nikolai Mikhailov

Latviešu valodas dialektu atlants, Leksika, Karšu un komentāru autori B. Bušmane, B. Laumane, A. Stafecka u. c., Darba zin. vad. B. Laumane (Latvijas Zinātņu akadēmijas Latviešu valodas institūts un Literatūras, folkloras un mākslas institūts), [Rīga,] Zinātne, 1999, 404, komplektā karšu mape (102 kartes).

Kiekvienas lingvistinis atlasas (ar jo tomas) paprastai yra sudarytas iš dviejų skirtingo pobūdžio dalių: kalbos reiškinių paplitimą vaizduojančių žemėlapių ir (dažnai mažesnio formato) paaiškinamojo teksto (komentarų). Šio atlaso žemėlapiai neįrišti, tik perlenkti kiekvienas pusiau ir sudėti į atskirą aplanką, su kuriuo formatu suderinta įrištoji (paaiškinamoji) dalis. Tad „Latvių kalbos tarmių atlasas“ savo išoriniu pavidalu panašus į „Lietuvių kalbos atlasą“ (LKA). Jų ir formatas maždaug vienodas. Pažiūrėti šis latvių žodžių geografijos veikalas vis dėlto atrodo gerokai solidžiau už mūsiškio atlaso I tomą, nors pastarajame leksikos žemėlapių keliolika net daugiau. Taip yra todėl, kad latvių žemėlapiai, skirtingai nuo mūsiškių, spausdinti tik vienoje lapo pusėje, storesniame popieriuje, o jų raiškumui padidinti į kartografavimo priemonių arsenalą įtraukta dar ir keletas spalvų; be to, dėl šiek tiek platesnio aptariamų dalykų rato komentarų dalis irgi storėlesnė.

Puslapio dydžio pratarmėje (5), pasirašytoje šio kolektyvinio darbo vadovės (nuo 1977) Laumanės, užsiminti dalykai (atlaso idėja ir jos realizavimas, autoriai, redaktoriai ir talkininkai) plačiau nušviesti toliau einančiuose įžanginiuose straipsniuose (irgi Laumanės) „Žvilgsnis į latvių šnektų tyrimo istoriją“ (6–9) ir „Latvių kalbos tarmių atlaso kūrimo eiga“ (10–18; po to dar

abiem straipsniams bendros išnašos 18–25). Dar pridėjus šaltinių bei literatūros (25–26) ir kitų trumpinimų (27) paaiškinimus, pasirinktų tirti šnektų sąrašus – vieną sutvarkytą panumeriui (27–30), o kitą alfabetiškai (30–33) – pagaliau ateina eilė aiškinamosios atlaso dalies branduoliui – kiekvieno žemėlapio atskiriems komentarams (34–224). Po to daugiau ar mažiau reikalingų priedų teisėmis dar įdėta: „Žemėlapių ir komentarų teminė rodyklė“ (225–226), „Žodžių rodyklė“ (227–258, kur įtraukti ne tik latvių, bet atskirai ir kiekvienos kitos kalbos cituoti žodžiai), (šnektų žodžių) rinkėjų ir informantų sąrašas (259–300), vėl pateiktas šnektas išrikiavus alfabetiškai (todėl jis kartu galėtų padaryti nereikalingą ir aną ankstesnę alfabetinį sąrašą, jei tik čia nebūtų praleista keletas tokių šnektų, iš kurių nebegauta informacijos) ir galiausiai iš „Историко-этнографический атлас Прибалтики, Одежда“ (Рига, 1986) nusižiūrėtas Latvijos (XIX a. vidurio) etnografinių sričių žemėlapis (300). Aiškinamoji dalis baigiama platokomis pratarmės, įžanginių straipsnių ir kiekvieno žemėlapio komentarų santraukomis angliškai (302–346) ir rusiškai (347–396).

Iš atlase randamos informacijos apie jo rengėjus matyti, kad tai iš esmės Latvijos kalbininkų darbas. Tarp šešių autorių, sudariusių žemėlapius ir rašiusių jų komentarus, vyro nėra nė vieno. Autorystė ne tik apibendrinamai nurodyta, bet ir prie atskirų žemėlapių komentarų. Kur kas daugiau nei kuri kita autorė žemėlapių yra sudariusi bei komentavusi (tiek viena pati, tiek kartu su kitomis) Laumanė. Iš žodžių rinkimo ekspedicijose dalyvavusių MA Kalbos ir literatūros instituto darbuotojų pavardėmis nurodyti 31, tarp kurių vyrų – vos 3; iš panašiai suminėtų Latvijos universiteto 4 dėstytojų ir Liepojos pedagoginio instituto 5 dėstytojų vyrų yra po 1, dar 1 dėstytoja iš Daugpilio pedagoginio instituto, iš mokytojų ar dar kitų talkininkų, kurių pavardėmis tenurodyti 8, vyrų – 2 (žr. 12 t.).

Iš įžanginėje dalyje pateiktos istorinės apžvalgėlės galima susidaryti pakankamai aiškų vaizdą, kaip latvių kalbininkams sekėsi bei kiek truko pirmojo latvių lingvistinio atlaso viziją paversti realybe. Beje, vis pagrįžtant net tris kartus teigiama (5, 7, 10), kad atlaso idėją iškėlęs 1933 J. Endzelynas (kaip matyti iš *Endzeliņš DI III 2 105*, jis tada, kalbėdamas apie tolesnius latvių